

דעת תורה של המהרש"ם בעניין היתר המכירה

כבר לפני למעלה ממאה שלושים שנה הונהגה בארץ ע"י גדולי ישראל זצ"ל מכירת קרקעות לישמעאלי בשנת השמיטה כדי להתיר את עבודת הקרקע ולמנוע חלות קדושה בפירות שביעית, מה שידוע בשם "היתר המכירה"¹. אף שהיו רבים וטובים שחלקו על אפשרות השימוש בהיתר המכירה, הרי רובם המכריע של גדולי ישראל סמכו על היתר זה, ורבים מהם הנהיגו אותו בפועל.

לאחרונה הוצאתי לאור מהדורה חדשה של ספרי "מה נאכל בשנה השביעית – היתר מכירה או אוצר בית דין"², בו הבאתי ראיות שהיתר המכירה הוא היתר מרווח הרבה יותר מהיתר אוצר בית דין, בין מצד החקלאי ובין מצד הצרכן הצורך תוצרת יהודית בא"י³. כן כתב הגר"ע יוסף זצ"ל: "פירות היתר המכירה עדיפי מפירות של אוצר בי"ד"⁴, והגר"מ אליהו זצ"ל כתב "שללא הצירוף של היתר המכירה העצה של 'אוצר בית דין' לא מעלה ולא מורידה"⁵, וש"לכתחילה אין לסמוך על אוצר בי"ד כי אם בצירוף היתר המכירה"⁶. ידידי הרב יואל פרידמן שליט"א מ"מכון התורה והארץ" היטיב לבטא את הדבר, ובין השאר כתב: "במישור ההלכתי חשוב לציין שיש הבדל בסיסי בין היתר המכירה לבין ההיתרים האלטרנטיביים: השיקולים ההלכתיים שמרכיבים את היתר המכירה... מבוססים על סוגיות ברורות, ולא זו ממקומם אפילו כמלוא נימה (גם אם המציאות השתנתה, ומצב הדחק אינו דומה כלל למצב בו היה נתון המשק בראשית שנות ההתיישבות). לעומת זאת, ללא היתר המכירה ישנם מרכיבים רבים [בהיתר של 'אוצר בית דין'] שהם מחודשים לחלוטין, ובהעדר מקורות להסתמך עליהם הרי הם כ'תורה שאין עמה בית אב"⁷.

רבים סוברים בטעות שהיתר המכירה לא היה מקובל על רוב גדולי ישראל בדורות האחרונים, וכבר נכתב הרבה בנושא הזה. כאן אני מפרסם לראשונה מכתב

- 1 'להיסטוריה' של היתר מכירה ראה מה שציינתי בספרי [המוזכר להלן בסמוך] הערה 161.
- 2 הוצאת המכון למחקר והלכה שע"י ישיבת "שבות ישראל" אפרת, ירושלים תשע"ד.
- 3 ישנם קהלים רבים הצורכים רק תוצרת נוכרית, רובה יבוא מחו"ל. אין ספק שמצד שמירת הלכות שביעית דרך זו היא המהודרת ביותר, אלא שמשמעותה בימינו היא נזק בלתי הפיך להתיישבות ולחקלאות היהודית בא"י. אך לא כאן המקום לדון בכך.
- 4 חוברת 'אור תורה'. פורסם מחדש ב'אמונת עיתך' 1. הובא בספרי הנ"ל עמ' 8.
- 5 "מאמר מרדכי" שמיטה סי' טז עמ' תקט. הובא בספרי הנ"ל עמ' 10.
- 6 "מאמר מרדכי" פרק יט סעיף א עמ' קכב. הובא בספרי הנ"ל עמ' 9.
- 7 "אמונת עיתך" 2. המאמר כולו הובא ברשותו האדיבה של הרב המחבר כנספח לספרי (עמ' 142-145), וצוטט ונדון גם בהקדמה למהדורת תשע"ד (עמ' 19-23) ובהערות 135, 168, 175, 191.

מאת הרב צבי הירש קלינגברג זצ"ל, רבה של לונטשין שבפולין, ששימש בצעירותו את חותנו זקנו המהרש"ם מברזאן זצ"ל, כולל בשנים תרס"ט-עת"ר בהן התעורר מחדש הפולמוס בעקבות כוונת הרב קוק לבצע את היתר המכירה⁸. הרב קלינגברג שלח לראי"ה קוק זיע"א בשנת תרס"ט מכתב בשם המהרש"ם זצ"ל ובו שאל אותו על המקורות ההלכתיים של היתר המכירה⁹, והראי"ה השיב לו תשובה שנדפסה באגרות הראי"ה, אך סופה חסר¹⁰. במכתב דלהלן, שמתפרסם בפעם הראשונה, מעיד הנכד שהמהרש"ם אכן השתכנע מתשובתו של הראי"ה קוק והסכים למעשה להיתר המכירה, אך לא רצה לפרסם את דעתו זו על פי מנהגו שלא להתערב בדיונים הלכתיים שיש בהם מחלוקת ציבורית, כפי שנהג גם בשאלת התכלת למשל למרות שהוא עצמו הטיל בציציותיו תכלת¹¹.

עדות זו מוסיפה לרשימת התומכים ב'היתר המכירה' את מי שכונה 'עמוד ההוראה', ושגדולי ישראל בדורו, כולל מרן החפץ חיים, פנו אליו בשאלות הלכה. מעתה ניתן לומר ש'היתר המכירה' הוא גם 'דעת תורה'¹².

שיל"ת יום ג' לסדר עליכם היום ברכה¹³ תרצ"ה. פה לאנטשין יע"א.
שלמא אשדר להאי גברא רבה ויקירא רבה דעמיה מדברנא דאומתיה ה"ה הרב הגאון הגדול המפורסם בכל קצוי ארץ איש אשכולות פאר המעלות והמידות כו' וכו' אין גומרין עליו את ההלל מרן ר' אברהם יצחק הכהן קוק שליט"א האב"ד דעה"ק ירושלם תובב"א והרב הכולל ונשיא דכל ארעא דישראל יצ"ו.

אחר דרישת שלומו הטוב ושלום תורתו.

באתי להשתטח ולבקש מטו מאת כבוד הדרת גאונו שליט"א שלא ינקוט

8 המהרש"ם זצ"ל נפטר בט"ז שבט תרע"א. אחת מבנותיו של המהרש"ם נישאה לרב שלום רובינשטיין אבדק"ק לאנשי שהיה מצאצאי רבי פינחס מקוריץ, וכנראה שאחת מבנותיו נישאה לרב צבי הירש קלינגברג (בשו"ת אמרי דוד לר' דוד הלוי איש הורוביץ מסטנסילאב סי' ע נמצאת שאלה ששאל אותו בשנת תרצ"ב הרב צבי הירש קלינגברג אב"ד לאנטשין).

9 לצערי לא הצלחתי לאתר את מכתב השאלה בין גנזי המכתבים שנשלחו לראי"ה.
10 התשובה הודפסה באגרות הראי"ה ח"א אגרת רז (עמ' רנז-רנט), משם הועתקה ל'אגרות חמדה' מהד' תשס"ח עמ' 116. באגרת נחסרו מספר מילים ושורות, וחסר הסיום. מתוך הדברים עולה שבהמשך האיגרת נכתבו נימוקים נוספים להלכה, וחבל על דאבדון.

11 המהרש"ם אף ציווה בצוואתו להוליכו לקבורה בטלית שבה קשורים ציציות עם תכלת ועי' בהקדמת ספר תכלת מרדכי, חידושי המהרש"ם עה"ת, סיגעט תרע"ג, ועי' גם בספר חכמי ישראל לרב דוד הלחמי, ת"א תשי"ח, עמ' שזז). תודתי לרב בן ציון שפירא שליט"א שהואיל להעביר לי את כתה"י של מכתב הרב קלינגברג, ולרב אברהם זק"ש שליט"א על עזרתו, סיועו והערותיו המחכימות. בהעתקת המכתב להלן הושלמו מילים ונפתחו ראשי תיבות, וכן נוספו פיסוק וקיטוע.

12 כשם אחד מספריו המפורסמים של המהרש"ם.

13 שמות לב, כט, פרשת כי תשא. מדובר על ט"ז אד"א תרצ"ה.

שליט"א שהיה אז אב"ד ביפו עה"ק שכהד"ג שליט"א ימחול לכתוב לו טעמו ונימוקו על מה שהתיר. וכשבאת תשובת הדר"ג שליט"א הנני מעיד עלי שמים וארץ שאמר לי אז אדמוח"ז הגאון הנ"ל בזה"ל, הנני רואה את דבריו כנים ואמיתיים להלכה, אך שאין רצוני עוד להתערב בדבר מפני בעלי מריבה ומחלוקת שאינם מודים על האמת. וכעין זה שמעתי ממנו בענין תכלת, כי בצינעה ראיתיו לובש טלית עם ציצית תכלת אך לא בפרהסיא. וכמדומה שכהד"ג במכתבו הנ"ל הזכיר גם את הגאון המפורסם בכל העולם מהר"ר יצחק אלחנן מקאוונא זצ"ל שגם הוא הסכים להתיר¹⁵...

הנני לקדם פניו בתודה וברכה, יהא רעוא מן קדם שמיא שיאריך ימיו ושנותיו בנעימים, ויזכה לראות בנין בית עולמים, וידיו תקרבנה על מזבח ד' עולות ושלמים, ויעלה לרצון לפני אדון עולמים, אכ"ר.

כה דברי עבד לעבדי ד' המשתחוה מול זיו הדרת קודשו והמצפה לתשובתו הק' צבי הירש קלינגבערג האבד"ק הנ"ל והגליל

[מקום החותם]

15 המשך המכתב עוסק בעניינים פרטיים.

וידבר ה' אל משה בהר סיני לאמור. פירוש, כל המצוות שיעשה וכל התורה שילמד שיהיה באהבה וביראה כמו במעמד הר סיני. וזהו שמביא רש"י ז"ל התורת כהנים 'מה שמיטה נאמרו כללותיה ופרטותיה' וכו', כי שמיטה מצוה שקשה לקיימה, כי כל מצוה שתלויה בשכל כגון גנבה וגזילה וכדומה קל לקיימה, ומצות שמיטה היא חוקה בלא שום טעם, וגם היא דבר שבממון וחסרון כיס לשמוט כספים ולהפקיר פירות וביובל להחזיר השדות ולשחרר את העבדים, והא ראייה שלא קיימו בארץ ישראל לא שמיטה ולא יובל (רש"י ויקרא כו, לה). ובשביל שכבד על בני אדם לקיים מצות שמיטה, על כן נאמרו כללותיה ופרטותיה בהר סיני, כדי שנוכל לקיימם באהבה וביראה כמו שניתנו בהר סיני. וכן בכל המצוות שאינם חוקים, אעפ"י שיש בהם טעם, צריכים לעשותן רק בגזירת המלך באהבה וביראה כמו שניתנו בהר סיני. וזהו שמביא רש"י ז"ל התורת כהנים – מה שמיטה שהוא חוקה בלא טעם ושכל וגם דבר שבממון וחסרון כיס נאמרו כללותיה וכו', פירוש שצריך אתה לעשותה באהבה וביראה כמו שניתנה בהר סיני וכנ"ל, אף כל המצוות, אף שיש להם טעם ושכל, מחויב אתה לעשותן בשלמות באהבה וביראה פנימית כמו שניתנו בהר סיני. ודוק. (ליקוטי מהרי"ל ספר ויקרא פרשת בהר)